

Yayın Tanıtma:

Halk Bilimi El Kitabı, Editör: Mustafa Aça, 2. b., İstanbul 2017, Motif Vakfı Yayınları.

Buse Asena KARA*

Halk bilimi, aralarında en az bir müşterek faktör bulunan toplumsal bir gruba ilişkin maddi ve manevi alandaki kültürel ürünleri konu edinen, bunları kendine has metotlar ile derleyen, sınıflandıran ve yorumlayan, halk zümresinin geleneklerini çalışarak haklarında daha derin bilgiye sahip olmaya çalışan bağımsız bir bilim dalı olarak tanımlanmıştır.

Halk biliminin temelleri Batı Avrupa'da atılmış, oradan Batı Asya, Akdeniz Havzası ve Kuzey Amerika'ya doğru yayılmıştır. Ortaya çıktığı 19. yüzyıldan beri bağımsız bir bilim dalı olarak son derece önemli bilimsel bilgiler ihtiva eden halk bilimi, çalışma sahasının genişliği sebebiyle yıllar içerisinde pek çok farklı biçimde tanımlanmıştır. Yine çalışma sahasının genişliği nedeniyle ve tarih, edebiyat, dinler tarihi, sanat tarihi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, etnoloji, dilbilimi, coğrafya, tıp, hukuk, mimarlık, veterinerlik, ilahiyat gibi sosyal ve beşeri bilimler ile içerisinde bulunduğu doğrudan veya dolaylı ilişki ile disiplinler arası bir alışveriş ortamı oluşturmuş, bağımsız bir disiplin olma yolunda kendi yöntem ve teorilerini oluşturmuştur. Bu oluşum sırasında ilişki içerisinde bulunduğu disiplinlerden faydalanmıştır.

Halk bilimi çalışmalarının formel başlangıç dönemi ile ilgili iki kabul söz konusudur.. Birincisi Alman Grimm Kardeşlerin 1812 yılında "Ev ve



* Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi/Trabzon - buseasenakara@gmail.com

Çocuk Masalları” adlı sözlü geleneğe dayalı olarak oluşturdukları masal kitaplarını yayınlamaları; ikincisi ise bir bilim dalı olarak “Folk-Lore” teriminin William John Thoms tarafından *Atheneum* adlı dergide yayınlanmasıdır. Folklor kelimesinin oluşturan “folk” ve “lore” sözcükleri birleşik bir kelime olarak halkbilimi anlamına gelmektedir. Folklorun bütün unsurlarının temelinde anonim olma, sözlü olma, geleneğe bağlı olma, varyantlaşma ve kalıplaşma özellikleri vardır.

Halk biliminin cevap aradığı sorular oldukça çeşitli olup bunlardan belli başlıları şöyledir. Folklor nedir? Folklor olaylarını ne şekilde tanımlamak gerekir? Folklorun türleri nelerdir? Nasıl türlere ayırmamız gerekir ve bu türleri belirleyen sabit kurallar var mıdır? Folk/halk kimdir ve özellikleri nelerdir? Folklor nasıl ve kimler tarafından oluşuyor? Folklorun yayılımı nasıl sağlanıyor? Folklor unsurlarının aktarımı nasıl sağlanıyor? Hangi ürünler hangi süratle taşınıyor ve bunun belirleyicileri nelerdir? Folklordaki değişme ve dönüşümler hangi sebeple ve hangi şekillerde meydana geliyor? Bir folklor ürününün yok olmasına sebep olan unsurlar nelerdir? Folklor formları ve muhtevaları arasında nasıl bir ilişki vardır? Folklor ürünlerinin yapısı ne gibi özellikler taşıyor? Folklor, taşıyıcıları için ne anlam ifade ediyor? Folklor icrası ve icrasının misyonu ve etkisi nedir? Folklor hangi ihtiyacı karşılar? Folklorun gizli veya örtük işlevleri nelerdir? Folklorun icra alanları nerelerdir? Folklor ürünlerinden nasıl yararlanabiliriz? Hangi alanlarda kullanılabilir? Folklor alanında yapılan herhangi bir çalışmanın bu soruları cevaplamış olması gerekir. Bu sorular bir yeterlilik ölçütü olarak düşünülmelidir.

Halk bilimi, yalnızca köylülerin geleneklerine odaklanan bir bilim dalı değil, toplumun bütün sosyal grupları arasında takip edilebilen halk bilimi bileşenlerine ilgi gösteren bir kültür bilimi şubesidir. Devamlı bir değişim ve dönüşüm içindedir. Bu değişim ve dönüşümün takibi yeni yayınlar ve araştırmalar yapılması ihtiyacını doğurmuştur. Fakat her halk bilimcinin çalıştığı halk bilimi bileşeninin farklı olmasından ötürü mütevellit ortaya çıkan tanımlar ve çalışmalar farklılık arz etmiş ve bir bütün teşkil edilerek halk bilimi kadrolarının ele alınmasını zorlaştırmıştır.

Halk bilimi, hemen hemen bütün sosyal bilim alanlarını kapsayan çerçeve bir yapı arz eder. Çevresini bütüncül bir bakış açısı ile anlamlandırmaya çalışır. Yerelden ulusala ve oradan da evrensele ulaşan bir döngü içinde kültür bilimlerine ve uygarlığa katkıda bulunur. 19. ve 20. yüzyıllarda ulusal kimliğini folklor ile şekillendiren dünyaya gecikmeli olsa da Türkiye'nin de katılımı ile halk bilimi kendine özgü yapı ve işleyişi ekseninde farklı disiplinlerden faydalanarak bağımsız bir disiplin olma yolunda hızlı bir gelişme kaydetmiştir. Türkçü kültür politikaları bu hızlı gelişimde etkili olmuş, bir dönem Avrupa modernizminin etkisi ile bu idealden uzaklaşma görülse de nihayet bu bilinç ile oluşturulan kurum ve kuruluşlar sayesinde somut olmayan kültür envanterleri koruma altına alınmaya başlanmıştır.

Halk hayatı ve kültürüne duyulan sempatinin sonucunda üniversitelerde Halk Bilimi bölümleri açılmıştır. Buna paralel olarak öğretim materyallerine duyulan ihtiyaç da artmıştır. Bu sebeple farklı bakış açıları ve yenilikçi görüşleri ile alana yeni soluklar getirebilecek halk bilimcilerle büyük bir görev düşmektedir. Bu kültür birikimi doğduğu ve ait olduğu halk hayatına karışmalıdır. Bu sebeple “Halk Bilimi El Kitabı” gibi halkın her kesimine hitap etmeyi başarabilen ve geniş yazar kadrosu ile halk bilimi kadrolarını başarılı bir biçimde ele alan eserler, yüklendikleri misyon ile daha büyük anlamlar kazanmıştır.

Alanında ilk olan kitabın 1. baskısı 2016 yılında yapılmış olup, kitabın düzeltme ve düzenlemeleri içeren 2. baskısı Motif Vakfı Yayınları tarafından 2017 yılında yapılmıştır.

Dr. Mustafa AÇA'nın editörlüğünde hazırlanan kitabın yazar kadrosunda Prof. Dr. Mehmet AÇA, Doç. Dr. Mehmet Ali YOLCU, Doç. Dr. Mehmet ÇERİBAŞ, Doç. Dr. Abdullah AKAT, Dr. Hamiyet ÖZEN, Dr. Ülkü KARA DÜZGÜN, Dr. Mustafa AÇA, Dr. Abonoz KÜÇÜK, Dr. Berna AYAZ, Dr. Turgay KABAK, Dr. Hicran KARATAŞ ve Arş. Gör. İlke KIZMAZ bulunmaktadır. Yazar kadrosunda halk bilimi uzmanlarının dışında etnomüzikoloji, halk dansları ve mimari alanlarından uzmanların da bulunması disiplinlerarası bir ortaklığın ortaya çıkmasını da sağlamıştır.

“Halk Bilimi El Kitabı” on beş ana bölüm ve her bölüme ait çeşitli alt başlıklardan oluşmaktadır. Sözü edilen kitabın birinci bölümü “*Toplumlaşma ve Toplumsallaşma Eşiğinde Kültür*” başlığını taşımakta olup Prof. Dr. Mehmet Aça tarafından kaleme alınmıştır. Adı geçen bölüm kültürün tanımı, özellikleri ve işlevi, kültür ortamlarının izahı ile başlarken toplumsal normlar, töre, gelenek ve moda kavramları üzerine tanımlamalar ile sürdürülmüştür.

“*Kültür Bilimlerinin Bir Şubesi Olarak Halk Bilimi*” başlıklı ikinci bölüm Dr. Ülkü Kara Düzgün'ün kaleminden çıkmıştır. Halk Biliminin tanımı, sorunları, içeriği ve amacı ile başlayan bölüm folklor ve ideoloji kavramlarının halk bilimsel anlam ve değerinin izahını kronolojik düzlemde 19. yüzyıl Avrupa'sı ve SSCB'de meydana gelen değişim ve dönüşümlerin etkileri başta olmak üzere geniş bir çerçeve ile ele alırken halk biliminin diğer sosyal bilimlerle ilişkisi, halk bilimi ürünleri işlevleri ve kadroları üzerine görüşler, örnekler ve bilgiler sunmuştur.

Üçüncü bölüm Doç. Dr. Mehmet Çeribaş ve Dr. Mustafa Aça birlikte kaleme almış olup “*Halk Bilimi Araştırmalarının Tarihi*” adını taşımaktadır. Batı dünyasında halk bilimi araştırmalarının tarihi ile başlayan bölüm, “*folklore/halk bilimi*” kavramı üzerine görüşlerin akabinde Türkiye'de yapılan halk bilimi çalışmaları hakkında bilgiler verir. Kıbrıs ve Balkanlardaki halk bilimi çalışmalarına da değinildikten sonra Türk dünyasında halk bilim çalışmaları hakkında bilgiler verilip yapılan genel değerlendirmeler ile sonlanır.

Dördüncü bölümü teşkil eden *“Halk Bilimi Araştırmalarının Kaynakları”*, halk biliminin sözlü, yazılı, maddi kültür ve görsel kaynaklarının ele alındığı bölüm olup, halk bilimi araştırmalarında mevcut kaynaklardan nasıl faydalanılabileceği hususunda fikir sahibi olunmasına yardımcı olmaktadır. Bu bölüm Prof. Dr. Mehmet Aça tarafından kaleme alınmıştır.

Doç. Dr. Mehmet Ali Yolcu tarafından kaleme alınan *“Halk Bilimi Araştırma ve Yöntemleri”* adlı beşinci bölümde ulus inşasında folklorun yerini, folklor alanında önemli isim ve kuramlar, difüzyonizm ve bu anlayışa dayalı okullar, psikanalitik, yapısalcı ve işlevselci folklor kuram ve yöntemleri ve buna bağlı folklor çalışmaları, sözlü kompozisyon, performans ve feminist folklor kuramı tanıtılmıştır.

Altıncı bölüm *“Halk Bilimi Veri Toplama ve İnceleme Teknikleri”* başlıklı bölüm olup Prof. Dr. Mehmet Aça tarafından kaleme alınmıştır. Nitel araştırma hakkında söylenen birkaç söz sonrasında, nitel araştırma yöntemi kullanılarak yapılan alan araştırması (öncesi, sırası, sonrası), alan araştırması ile ilgili temel kavramlar ve elde edilen ürünlerin derlenmesi, sınıflandırılması, arşivlenmesi ve yorumlanması hususu ele alınmıştır.

“Halk Bilgisinin Mimariye Dönük Temsilleri” yedinci bölümün başlığıdır. Bölüm Dr. Hamiyet Özen tarafından kaleme alınmıştır. Mimari esaslı somut kültürel unsurları ele alan bölüm geleneksel mimari, yapı sanatı ve sanatçıları, yapı malzemeleri, yapı tipleri ve geleneksel mimaride süsleme gibi alt başlıklar ile oluşturulmuş ve mimari çerçevesinde bahsedilen konuya uygun olarak pek çok görselle desteklenmiştir.

Sekizinci bölüm *“Halk Bilgisinin Ekonomiye ve Teknolojiye Dönük Temsilleri”* başlıklı bölümdür. Bu bölümün Dr. Berna Ayaz ve Dr. Mustafa Aça'nın kaleminden çıktığını görüyoruz. Halk ekonomisi kavramını açıklayarak bölüme başlayan yazarlar, geçim tarzları ve halk teknolojileri hakkında bilgi verdikten sonra el sanatları ve zanaatkârlık başlığı altında meslekleri hammadde kullanımına bağlı olarak tasnif etmiştir, akabinde çeşitli mesleklere ait geleneksel araç gereçler, üretim teknik ve süreçleri ile halk hayatına etki eden yönleri hakkında bilgiler sunmuşlardır. Geleneksel aydınlatma ve ısınma teknikleri hakkında bilgiler verilerek bölüm sonlandırılmıştır.

Dokuzuncu bölüm *“Beslenme ve Mutfak Ekseninde Somut Kültürel Unsurlar”* başlığı altında oluşturulmuştur. Dr. Turgay Kabak tarafından kaleme alınan bölümde beslenme sürecinin ihtiyaçtan kültüre gelişimi ele alındıktan sonra beslenme ve mutfak kültürüne etki eden faktörleri başlıklar halinde değerlendirilmiştir. Türklerde beslenme kültürü ve Türk mutfağında yer alan başlıca gıda ürünleri ve bunların kullanım şekilleri, Türk mutfak düzeni, Türk mutfağının temel dinamikleri hakkında genel bilgiler verilmiştir.

“*Halk Bilgisinin Giyim-Kuşam ve Süslenmeye Dönük Temsilleri*” onuncu bölümü oluşturur. Bu bölümde genel kavram ve tanımlar haricinde kültürün giyim-kuşam ve süslenmeye etkisi, Türk giyim-kuşam ve süslenme tarihi, erkek ve kadın giyim kuşamı hakkında da inceleme ve bilgiler yer alır. Bu bölüm Dr. Hicran Karataş’ın kaleminden çıkmıştır.

On birinci bölüm Prof. Dr. Mehmet Aça ve Doç. Dr. Mehmet Ali Yolcu tarafından oluşturulmuş olan “*Halk Bilgisinin İnanış Temelli Temsilleri*” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde animizm, büyü, atalar kültü gibi bazı temel kavramların tanımlamalarının yanı sıra, geçiş dönemleri etrafında gerçekleşen inanış ve uygulamalar, günlük hayat, doğa olayları ve doğaüstü varlıklarla ilgili halk inanışlarının anlam ve işlevlerine oldukça kapsamlı bir biçimde yer verilmiştir.

On ikinci bölüm Dr. Mustafa Aça tarafından kaleme alınan “*Halk Bilgisinin Takvim, Mevsim/İklim, Çevre, Sağaltma, Ölçme ve Hukuka Dönük Temsilleri*” başlıklı bölümdür. Halk bilgisi kadrolarını belirleyen önemli bir etken olarak Geleneksel Ekoloji Bilgisi kavramı ve özellikleri üzerinde duran yazar, Türkiye sahası halk bilimcileri için farklı bir bakış açısı oluşturabilecek önemli kavramlara ve karşılaştırmalara yer vermiştir. Bölümün ilerleyen kısmında halk takvimi, halk meteorolojisi, halk hekimliği, halk veterinerliği, halk botaniği, halk zoolojisi, halk matematiği, halk hukuku kavramlarına ve Türk halk kültüründeki örneklerine yer verilmiştir.

Doç. Dr. Abdullah Akat ve Arş. Gör. İlke Kızmaz tarafından kaleme alınan “*Halk Bilgisinin Müziğe ve Dansa Dönük Temsilleri*” adlı on üçüncü bölüm, halk müziğinin genel yapısı ve temel kavramları, Türkiye’de halk müziği çalışmaları ve yaklaşımları, halk danslarının temel kavramları, Türkiye’de halk dansları çalışmaları, sınıflandırmaları, yapısal özellikleri ve türleri ele alınarak oluşturulmuştur.

“*Halk Bilgisinin Eğlence, Gizli Dil ve Argoya Dönük Temsilleri*” başlıklı on dördüncü bölüm eğlence ve oyun kavramları üzerine bilgiler ile başlarken kadın-erkek eğlenceleri, takvime bağlı eğlenceler-takvime bağlı olmayan eğlenceler, çocuk eğlenceleri, halk dili argo ve jargonu, halk mizahı, gizli iletişim dili hakkında bilgiler sunar. Bu bölüm Dr. Abanoz Küçük tarafından kaleme alınmıştır.

On beşinci bölüm “*Uygulamalı Halk Bilimi*” başlıklı olup kitabın son bölümünü oluşturur. Bu bölümün kitabın editörü Dr. Mustafa Aça’nın kaleminden çıktığını görüyoruz. Yazar, bu bölümde ilk olarak derleme, arşivleme, inceleme ve uygulama kavramlarını Almanya ve Amerika ekseninde kaleme almıştır. Bölümü uygulamalı halk biliminin ana hatları, hangi amaçlarla hangi şartlarda geliştiği, Avrupa ve ABD’deki yaklaşımları, halk bilimi ile halk kültürü müzeciliği, kültür ve inanç turizmi konularındaki değerlendirmeleri ile sonlandırmıştır.

“*Halk Bilimi El Kitabı*” adlı eserin geniş yazar kadrosu tarafından kaleme alınan on beş ana bölümünden her birinin başında pek çok yayından farklı olarak “*Bölüm Kazanımları*” ve “*Anahtar Kavramlar*” kısımlarının yer alması eseri benzer kaynaklardan farklı kılmakta ve okuyucunun daha bilinçli ve nitelikli bir okuma yapabilmesine katkı sağlamaktadır. Ayrıca her bölümün sonunda “*Özet değerlendirme*”, “*Bölüm Kaynakları*”, “*Tavsiye Kaynaklar*” ve “*Değerlendirme Soruları*” yer almakta olup kitabın son ana bölümü olan on beşinci bölümün sonuna ek olarak “*Yazar Biyografileri*” ve bölüm sonunda yer alan değerlendirme soruları için “*Cevap Anahtarı*” bölümü eklenmiştir. Ayrıca eserde her bölüm zengin görsel ve ek bilgiler ile desteklenmiş olup sayfaların sağ ve sol köşelerinde ayrılan bölümlere konumlandırılmıştır. Bu sayede, özellikle görsellerle desteklenmesi, zihinsel anlamda bilgiyi somutlaştırmaya yardımcı olarak olan pek çok içeriğin çok daha kalıcı olmasını sağlamış ve ek bilgiler ile desteklenen ana metnin daha iyi anlaşılmasını kolaylaştırmıştır.

Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda Dr. Mustafa Aça'nın editörlüğünü yapmış olduğu “*Halk Bilimi El Kitabı*” adlı eserin özellikle Türk halk edebiyatı alanında lisans ve lisansüstü eğitim düzeyi başta olmak üzere halk bilimi alanında mevcut ihtiyaca yönelik büyük bir boşluğu doldurmuş olması yadsınamaz bir gerçektir. Buna ek olarak oluşturulan eserin dili ve mahiyeti tüm eğitim düzeylerine uygun, anlaşılabilir ve yalın bir şekilde tasarlanmıştır. Günlük hayatımızın her alanında yer alan halk bilimi kadrolarının bir bütün halinde toparlanarak bir temel kaynak haline getirildiği bu eser gerek formu ve düzeni, gerek bir başucu kaynağı olması hasebiyle birçok kişi ve kuruluşa ışık tutacak ve yol gösterecektir. Eserin oluşturulmasında ve alana kazandırılmasında emeği geçen başta editör Dr. Mustafa Aça olmak üzere tüm yazar kadrosunu tebrik ederiz.